

History of Philosophy
История на философията

ЕКЗИСТЕНЦИАЛИ НА ГРАНИЧНОСТТА – ХАЙДЕГЕР И МАРКУЗЕ

Анета Тумбева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Екзистенциалите на граничността са измеренията на човешкото Бъдене-в-света с Другите и загубата на Себе-сността под влиянието на Другите. В статията е представена онтологическата интерпретация на света в *Битие и време* на Мартин Хайдегер чрез Dasein в неговата делничност и едноизмерно-то съществуване в *Едноизмерният човек* на Херберт Маркузе.

Сравнителният анализ разглежда:

- делничното съществуване на Dasein, което се разкрива чрез das Man като възможен начин на Битие-с;

- световостта на света, движещ се през погледа на целия феномен Бъдене-в-света;

- едноизмерният човек, представен в контекста на историческата обективност, подвластен на материалното задоволяване, частично лишен от свободата на избора си;

- еднаквостта, масовостта, загубата на себе си, представени чрез понятията Das Man и едноизмерен човек.

Keywords: Dasein; das Man; Being-with; Being-in-the-world; one-dimensional man

Питането на Хайдегер в *Битие и време* е за смисъла на човешкото съществуване във времето, а бъденето на човека е в света. Хайдегер представя битието откъм биващото-питащо в неговото битие, това е Dasein. Чрез този феномен показва не какво е човекът, а го поставя в позицията на питащ за собственото си битие – „*Битието-ето-на не е еквивалентно на „човек“, не указва какво е човекът и как е човекът*“¹⁾, не посочва човека сам по себе си. То е битийното основание на човека, което задава един друг човек в сравнение с този откъм и в съществуващото“ (Kanawrow, 2011: 290). Битието, към което Dasein се отнася, Хайдегер определя като екзистенция, а битийните структури – екзистенциали. Чрез фактичността Dasein е наличен в подръчността на съществуващото.

В онтологическата интерпретация на света Dasein е представен в неговата делничност. Така Хайдегер определя битието на всекидневието, което

се характеризира с феномени като хорска приказка, любопитство, двузначност, разкриващи се в Бъденето-в-света. Те съставляват битието на Dasein – връзка, с която Хайдегер разкрива битието на делничността, определяйки го като про-падане. Другият феномен, който е необходимо присъщ във всекидневността, е отчуждението. В делничното Бъдене-един-с-другого Dasein е подвластно на Другите. Тази подвластност отчуждава, води до господството на Другите.

Биващото има своята екзистенциална същност В-Битие-то, които разграничава като „А. екзистенциална конституция на Битието-ето-на“ и „Б. делничното битие на Битието-ето-на и пропадането на Битието-ето-на“ (Heidegger, 2005: 109). Делничното съществуване на Dasein се разкрива чрез das Man. Феномените хорската приказка, любопитството, двузначността, про-падането и хвърлеността водят Dasein към безпочвеното витаене, ускорявайки пътя към отчужденото Бъдене-в-света. Това е един възможен начин на битие на Dasein като Бъдене-с, тласкащ делничното Dasein към das Man, затвърждавайки подвластността на Другите.

Властта на Другите води до безличното съществуване. То е свързано с уравниловка на възможностите на битие, която Dasein разкрива чрез грижата за средноватостта.

Das Man е Другият, Никой, „човек-ът, хора-та“ (Heidegger, 2005: 104). Той е всички и никой, той е като другите – безлик и отчужден.

В *Едноизмерния човек* Херберт Маркузе също разглежда отчуждението като тласъка на човека, изгубил себе си в своето съществуване, воден от чужди стремежи и цели. Това неистинско съзнание провокира едноизмерно мислене и поведение, налагащо едноизмерното съществуване. Въпросите за смисъла на живота, свободния избор са изместени от битови, всекидневни въпроси и така човекът започва своето съществуване като средство, като вещ. Липсата на цел за развитие и собствено удовлетворение тласкат към създаването на фалшиво съзнание, към отчуждение.

Сходствата между das Man и едноизмерния човек показват влиянието, което *Битие и време* оказва върху Маркузе. В книгата на проф. Валентин Канавров *Пътища на метафизиката. Кант и Хайдегер* е спомената връзката на двамата философи във Фрайбург и после в Марбург – „Херберт Маркузе – добър познат на Хайдегер, който също като него учи при Хусерл, но слуша и самия Хайдегер в Марбург, принадлежи заедно с Гадамер, Карл Льовит, Ханс Йонас, Валтер Бимел, О. Финк и др. към най-тесния кръг неговите ученици, по-късно посвещава хабилитационния си труд на Хайдегер...“ (Kanawrow, 2011: 206).

В статията на Ричард Уолин *Introduction to Herbert Marcuse and Martin Heidegger: An exchange of letters* изследването проследява личните и професионалните отношения между философите. Уолин почочва, че Маркузе изу-

чава Хайдегер през годините, които прекарва в Университета във Фрайбург, и е силно ентузиасиран от философските му идеи: „Известен факт е, че в продължение на четири години Маркузе е бил във Фрайбург, където следва заедно с Хайдегер, показвайки безграничен ентузиазъм към философията на Хайдегер“ (Wolin, 1991: 20). Дори в една от творбите си Маркузе хвали *Битие и време* като повратна точка в историята на философията, надхвърляща самата себе си: „По този начин в неговия „Принос към феноменология на историческия материализъм“ Маркузе възхвалява Хайдегеровото „Битие и време“ като повратна точка в историята на философията, където буржоазната философия надминава своите граници и отваря пътя към една нова „конкретна“ наука“ (Wolin, 1991: 21). В по-късния си житейски и философски път Маркузе започва остро да го критикува. В *Едноизмерния човек*, също като Хайдегер, Маркузе търси смисъла на човешкото съществуване в едноизмерното общество, чието развитие стига до персонификацията на злото, до превръщането на човека в средство и вещ. Така се създава общество без опозиция, стимулиращо развитието на „обществения индивид“ (Marcuse, 1997: 60).

Философските идеи на Хайдегер и Маркузе представят начините на бъдене на човека в битието, времето, чрез ценностите, интроекцията, мимикрията. Във философията на Хайдегер представянето на битийния феномен *das Man* е начин за достигането до екзистенциална грижа, но не и в контекста на морала. Едноизмерният човек на Маркузе е онзи, който е готов да изгуби себе си, робувайки на стремежи и желание за успех, но през призмата на основни морални категории – добро и зло.

В глава четвърта от *Битие и време* Хайдегер поставя началото на пътя, който ще доведе до феноменна зона, по-обширна от делничността на *Dasein*. Този път отвежда към структурите на *Dasein*, „които са еднакво изначални с Бъденето-в-света: Бъденето-с и Битието-ето-на-с. На този начин на битие се гради модусът на делничното Битието-ето-на“, чиято визия е „субектът на делничността, *das Man*“ (Heidegger, 2005: 95).

При определянето на градивните моменти на феномена свят Хайдегер анализира световостта на света, движещ се през погледа на целия феномен Бъдене-в-света. За да бъде направена онтологична интерпретация на света през вътре-светово подръчното, *Dasein* е поставен в неговата делничност. „Битието-ето-на е замаяно в унес най-напред и най-напред и най-често от своя свят“ (Heidegger, 2005: 95). Това Хайдегер определя като „начин на битие на разтваряне в света“, което заедно с В-Битието определят феномен, който в делничността е *Dasein*. Всички битийни структури на *Dasein* и феноменът делнично *Dasein* са налични за неговото битие. „Тяхната онтологична характеристика е екзистенциална“ (Heidegger, 2005: 95).

Още в глава първа в подготовителния анализ на *Dasein* Хайдегер определя възможността *Dasein* да бъде разкрито в неговото „индиферент-

но най-напред и най-често“ (Heidegger, 2005: 42). Индиферентността на делничността на Dasein нарича „средноватост (осредненост, взето в среден вид, от средна ръка)“ (Heidegger, 2005: 42). Средноватостта не следва да бъде приемана като гол аспект, а е „заложена *a priori* структура на екзистенциалността“ (Heidegger, 2005: 42). Хайдегер разкрива световостта на света, като я определя като битийно устройство, като разбиране на света от позицията на Кой-съществуващо. Той поставя екзистенциалния въпрос „за кой на Битието-ето-на“ – чиито отговори са именно в „Битието-ето-на е биващо, което съм все аз самият, битието е все моето“ (Heidegger, 2005: 95). Така посочва само една екзистенциална устроеност. Онтологически това е разбрано като наличното, лежащо в основата, в смисъл на Subjectum, „същият, като едно-и-същото, има в многообразната другост характера на Себе-си-то“ (Heidegger, 2005: 96). Хайдегер представя субстанциалността като „онтологична ръководна нишка за определяне на биващото откъм, с което се отговаря на въпроса за Кой“ (Heidegger, 2005: 96).

Съгласно тази ръководна нишка „*Essenz* на Битието-ето-на има основа в неговата екзистенция. Ако Азът е екзистенциалната определеност на Битието-ето-на, то тогава тя трябва да бъде екзистенциално интерпретирана“ (Heidegger, 2005: 97). Въпросът за Кой се показва като феномен, е определен начин на битие на Dasein. Хайдегер извежда екзистенциалите на Dasein, които са грижата, съвестта, вината, разбиране, разположение, пропадане.

Хайдегер анализира един от тези екзистенциали – делничността на Dasein, като „начин на битие, в който Битието-ето-на се държи най-отпред и най-често“ (Heidegger, 2005: 97), ориентирано като Бъдене-в-света. Това е битието на всекидневието, на делничното. Търсенето на Dasein води до намирането най-напред на това подръчно, от което се нуждае или пази в околния свят, за което най-напред полага грижи. Вещният, предметен свят на подръчното оказва нуждата на Dasein с Другите. В делничното Dasein се среща с безликото и чуждостта, а това е отдалечаването от Другия. Всекидневието на тази делничност е заради Други. Нужно е погрижването за подръчния свят, водещо до сещането с Други. Именно Бъденето-един-с-другиго води до подвластността на Другите. При описването на най-близкия околнен свят заедно с пособията „се срещат и Другите“ (Heidegger, 2005: 98). В битието на подръчното е заложена препратка към другите. Срещането на Другите се ориентира към собственото Dasein. Кой са другите – неколцина, сумата от всички Кой. Другите са онези, от които Dasein не се различава и сред които е. Околният свят включва вещите и другите. Битието на другите не е налично и подръчно, а начин на битие в света.

Другите са онези еднакви, превръщащи Dasein в das Man, с които и чрез които той губи своята уникалност и идентичност, бидейки част от тях. Същевременно чрез Другите Dasein вече не е изолиран субект, а е част от Бъдене-в-света. Под „Другите“ Хайдегер разбира не просто: *„целият остатък от останалите освен мен, от който Азът се откроява, другите са по-скоро онези, от които човек (man) сам на-често не се различава, сред които той също така е“* (Heidegger, 2005: 98) – и това според Хайдегер не е наличното бъдене вътре в един свят на Аз-а с другите, не е стремешът към заедност, а е светът, който Азът всеки път дели с другите, който е съвместният с другите свят. Същинската среща на Аз с Другите е откъм света, в който пребивават и в който се откроява грижата на Dasein. Феноменно, фактическото състояние на срещането им е в околния свят. Това е най-близкият и елементарен начин на светово срещане.

Основният конструктор на Dasein – Битие-в-света, указва битийната му означеност. Това бъдене се променя при срещата с Другите, защото това е част от около-съществуването и заедното, съвместното съществуване. Това е онтологичната основа на Dasein – като се обедини фундаменталната структура Битие-в-света с Другите, се получава нова структура С-Битие, съвместно битие. Новата онтологична основа на делничността: *„На основата на това съ-Бъдене-в-света светът всеки път вече е винаги този, който аз делея с другите. Светът на Бъденето-ето-на е свят-с (съвместен свят). В-Битието е Бъдене-с Други“* (Heidegger, 2005: 98). Dasein е биващо с други в света, начинът на битие на биващо, което е „в“ света с другите биващи. Светът с другите е начин да бъде разбрана световостта – познанието за битийната устроеност, чрез екзистенциала за битийна означеност – Бъдене-в-света.

Бъденето с Други е срещането им в околния свят. Dasein прави нужното – погрижва се. Грижата е екзистенциал, основен за „Битие и време“, показващ екзистенцията на към другите – *„Битието-ето-на-с Други многократно се среща откъм вътре-светово подръчното“* (Heidegger, 2005: 99). С тази битийна структура на човешкото съществуване Хайдегер разкрива вътре-светово съществуващото, чрез която стават „видими“ феномените: *„Онтологически значимият резултат от предходния анализ на Бъденето-с се съдържа във вникването, че „характерът субект“ на собственото Бъдене-ето-на и на Другите се определя екзистенциално, което значи, из някои начини да се бъде. В около-светово погрижваното Другите се срещат като това, което те са; те са това, което вършат“* (Heidegger, 2005: 104). Бъденето-с е онзи фундамент, на който се гради Бъденето-в-света, защото по този начин се разкрива битието на вътре-светово срещането се биващо. Съществуването на Dasein по начина си на битие е Бъдене-един-с-друг. Хайдегер приема другите като множество или

един-накъм-другого. Срещата на Dasein с Другите е около-светово погрижвания свят. Това разтваряне в погрижвания свят води до делничното Бъдене-един-с-другого. Така се ражда das Man (Се-то) – екзистенциална структура на битието, представена чрез феномените дистанцираност, средноватост и уравниловка, като конституиращи публичността. Чрез тази структура Хайдегер представя начина на битие на das Man. Публичността разкрива всичко на всекиму, затъмнява истината. У Бъденето-с е заложена дистанцираност, при която „делничното Бъдене-един-с-другого Битието-ето-на“ (Heidegger, 2005: 104) да се намира в подвластността на Другите. „То не е самото то, Другите са му отнели битието. Произволът на Другите разполага с делничните възможности за битие на Битието-ето-на“ (Heidegger, 2005: 104). Това е господството на Другите над Dasein. Das Man (човекът-сам) е част от Другите и укрепва властта им. Другите, определящи се като Се, прикриват същността си и принадлежат на делничното Бъдене-един-с-другого. Това е този, „Кой-то е средният род, Се-то (das Man)“ (Heidegger, 2005: 104). В подръчния и съ-погрижен околнен свят Dasein се превръща в das Man, ползвайки обществения транспорт, чрез вестниците или другите средства за масова информация, чрез публичността, хорската приказка, любопитството, двузначността, които характеризират начина му на битие в делничността. В тази битиевидна връзка Хайдегер разкрива начина на битие на делничността – про-падането. Анализът включва въпроса за екзистенциалните характерни моменти на разкритостта на Dasein, на Бъдене-в-света, като начин на битие на das Man. Хайдегер прави видима разкритостта на Се-то – „да се озрими делничният начин на битие на реч, виждане и изтълкуване на определени феномени“ (Heidegger, 2005: 133). Хорската приказка е определена като положителен феномен, конституиращ начина на битие на разбиране и изтълкуване на делничното. Изговореното е речта, в която вече са залегнали разбиране и изтълкуване. Средноватото разбиране и разположение на Dasein определят възможностите му. Споделената реч може да бъде разбрана, без слушащият да бъде въведен в изначално битие накъм за-каквото на речта. Казаното се разбира средноватото. Пътят на препредаването на реченото постепенно се превръща в безпочвеност, конституиращо хорската приказка. Хорската приказка е разбраното, без да е усвоена същината, пропуска важното и стойностното и се превръща в одумване, клюка. Така настъпва господството на публичната изтълкуваност на das Man.

Делничността и средноватостта водят и ограниченото „гледане“, обозначено с термина любопитство. Хайдегер интерпретира този феномен с екзистенциално-онтологично намерение, а не като ориентация към познаването. Екзистенциалната устроеност на Dasein разбира този феномен като разтваряне в погрижвания свят. То е водено от обгледа на подръчния

свят, запазвайки неговата откритост и свобода. Виждането, но не за да разбере, а само да види, е поривът към любопитството. Любопитството има два конститутивни момента – „незастояване“ и „разсейване“, които могат да доведат до феномена „непрестояване“. „Любопитството е навсякъде и никъде“ (Heidegger, 2005: 137), не остава на едно място, не престоива. Хорската приказка пресича пътя на любопитството – възможността *das Man* да бъде анонимен и повърхностен. Той става обезличен.

Хайдегер определя *das Man* като „Всеки Друг е като Другия“ (Heidegger, 2005: 104). Когато *Dasein* се слива с Другите, става неразличим и разтваря битието си с Другите, превръща се в *das Man*. Същностният екзистенциал *Man* достига границите на бъденето-себе си в смисъла на съществуващото, с което поставя рамки в проявяването на екзистенцията на *Dasein*. Това е границата на бъденето-себе-си и безликото. Това е разтварянето на Себе си, в което остава местоимението *си*, бъденето в средноватостта, осредняването. Екзистенциалният характерен момент на *das Man* е средноватостта – „Тя същностно касае *das Man* в неговото битие“ (Heidegger, 2005: 105). То фактуално се държи в средноватостта. Това води до уравниловка на всички възможности на битието.

„Публичността“ на *das Man* е конституирана от дистанцираност, средноватост, уравниловка. Тази публичност разкрива всичко на всеки. Укрепвайки господството си над *Dasein*, *das Man* залага тенденция за избор на лесното, достъпното, повърхностното.

За да направи видима разкритостта на *das Man*, е необходимо да се изложат „делничният начин на битие на реч, виждане и изтълкуване по определени феномени“ (Heidegger, 2005: 133). Феноменът, който конституира начина на битие на разбирането и изтълкуването на *Dasein*, е хорската приказка. Хайдегер определя мълвата като „изговаряща-се реч“, „споделяне“ (Heidegger, 2005: 134).

Мълвата не води до разбиране, а само до слушане на реченото, защото „същото бива разбрано За-какво-то само приблизително, отгоре-отгоре“ (Heidegger, 2005: 134), разбрано като една и съща средноватост. Това води до „препращане на реченото и подражаване на приказването“ (Heidegger, 2005: 134). Реченото придобива авторитарен характер, водейки до „понеже го казват“ (Heidegger, 2005: 134). Други форми са одумването, съзнателно представяне на нещо уж за нещо, говори се, чух да казват. Това подражание конституира хорската приказка. Тя е не само приказване, но и писане. „Хорската приказка е възможността всичко да се разбира без предварително усвояване на същината“ – това е повърхностното знание, което лесно се предава и приема, но нямащо „начина на битие на съзнателното представяне на нещо уж за нещо“ (Heidegger, 2005: 135). Тук господства публичната изтълкуваност, разбрана от средноватостта и

носеща опасност от скрито витаене, „носещо накъм все по-голяма безпочвеност“ (Heidegger, 2005: 136).

Друг аспект на виждането в тенденция с делничността е обозначен от Хайдегер с термина любопитство. „Но любопитството е виждане, което не е разбрано, а само видяно. То търси новото, характеризиращо се със специфично незастояване при най-близкото“ (Heidegger, 2005: 137). Това е една постоянна възможност за разсейване, но не свързана с удивление или наслада от видяното. „Двата конститутивни за любопитството момента, незастояването в погрижвания околени свят и разсейването при нови възможности, дават основа на... феномен, който наричаме незастояване (липса на престой). Любопитството е навсякъде и никъде“ (Heidegger, 2005: 137).

Хорската приказка също управлява любопитството: „Бъденето на любопитството навсякъде-и-никъде е поверено на хорската приказка“ (Heidegger, 2005: 137). „Любопитството, за което нищо не остава закрито, хорската приказка, за която нищо не остава неразбрано, си дават, тоест дават на биващото на Битието-ето-на, гаранция за един мнимосъщински „жив живот“ (Heidegger, 2005: 138). Проблемът за разбирането при хорската приказка води до двузначност. Достъпността всеки да каже всичко в делничното срещане на един с друг води до двузначност в разбирането. Тази двузначност е както в света, така и върху Dasein накъм самото него. Тя подхвърля на любопитството това, което търси, и придава на хорската приказка привидността, че в нея всичко е решено. Между трите феномена има връзка по битие. Именно в тази битиевидна връзка се разкрива един основен начин на битието на делничността, който Хайдегер нарича про-падане на Dasein.

Dasein поема модусите на делничното, издига битието си и про-пада. Това води до трансформация към структурите на das Man и е безспорно доказателство за тяхната граничност. Das Man е негативната структура от границите на неавтентичното съществуване на Dasein.

Като екзистенциален модус на Бъденето-в-света Хайдегер определя феноменът про-падане. В онтологичното указване на феномените хорска приказка, любопитство, двузначност се показва начинът на битие на делничното Бъдене-в-света. Те изграждат изкушението, което държи Dasein в неговата про-падналост. Още повече тези феномени подтикват Dasein към самоувереност и решителност, които водят до липса на потребност от истинско разположениево разбиране до лъжливата убеденост, която превръща Dasein и същевременно е отчуждаващо.

Хайдегер определя про-падането накъм света като „феноменно „доказателство“ против екзистенциалността на Битието-ето-на само тогава, когато същото начално се полага като изолиран Аз-Субект, като

една точка-Себе-си, от която то отмахва ... В про-падането не се касае за нищо друго освен за може-не-да-се бъде-в света, пък макар и в модуса на неистинскостта“ (Heidegger, 2005: 142).

Определяйки начина на битие на Dasein в модуса на делничното, Хайдегер визира das Man, чрез който посочва една истинска заплаха от обезличеното човешко съществуване. Das Man, в начина му на Битие-в-света, живее чрез хорската приказка, любопитството, двузначността, про-падането. Тези феномени на делничността отчуждават, водят до обезличаване.

По сходен начин Херберт Маркузе посочва заплахата от отчуждение-то и обезличаването на човека в *Едноизмерният човек*. Едноизмерността на човешкото съществуване е представена в контекста на историческата обективност, с която се сблъсква обществото. Промените са социални, но свързани с техническия прогрес. Маркузе твърди, че с нарастването на производителността нараства и разрушителността, заедно с това капитулира мисълта. Жаждата за власт на силните на деня насажда страх у бедните и слабите, а стремежът за запазването на богатството затвърждава социалното неравенство. Основата на анализа на Маркузе е човекът в историята, съвременното общество и историческите условия.

Намиращо се на ръба на унищожението, „човечеството е лишено от ценности, но в ситуация на изобилие и фалиш. Индивидът сам определя истинските от неистинските потребности. „Неистински“ са онези, които са наложени на индивида от частни социални интереси от неговата репресия: потребностите, които увековечават изнурителния труд, агресивността, нищетата и несправедливостта“ (Marcuse, 1997: 22). Потребностите са в съотношение с властта, подвластността и не са свързани само с материалното задоволяване, а с част от свободата на избора. Влиянието на медиите е безспорно и води до форми на социален контрол. Медиите са индоктринираща сила, върху която се упражнява контрол „Продуктите индоктринират и манипулират; те поддържат едно фалшиво съзнание, което е имунизирано срещу собствената си неистинскост. И тъй като тези полезни продукти стават достъпни за повече индивиди от повече социални класи, индоктринирането, което те носят със себе си, престава да бъде реклама; то става начин на живот“ (Marcuse, 1997: 30). Стадият, в който навлизат хората, цели да намали разликата между предоставените възможности и потребностите на човека. Постепенно мас-медиите намаляват границата на това да са средства за информация и агенти за манипулация: „Може ли някой да направи разлика между мас-медиите като средство за информация и развлечение и като агенти на манипулация и индоктриниране?“ (Marcuse, 1997: 26). Маркузе намира това като обезпокоително в съвременното развито общество – увеличаващата се производителност води до задоволяването на потребности, а

това създава удобства, в които хората започват да разпознават самите себе си в стоките.

Маркузе въвежда интроекцията, определяйки я като възможността на индивида сам да възпроизвежда и засилва външния контрол над обществото. Процесите, движещи интроекцията, са спонтанни, а Азът пренася „външното“ във „вътрешното“ (Marcuse, 1997: 28), така индивидът оформя едно индивидуално съзнание, несъвпадащо с това на обществото. Вътрешната свобода според Маркузе не означава свободна воля, а интимна сфера, в която човек остава насаме със себе си. *„Личното пространство е завладяно от технологическата действителност“* (Marcuse, 1997: 28), това води до мимикрия.

Das Man и едноизмерният човек са понятия и екзистенциални структури, чрез които двамата философи показват еднаквостта, масовостта, загубата на себе си. Пътят, по който тези понятия са изведени, е различен – за Хайдегер това е чрез битийните феномени, които са в структурата на екзистенциала грижа, а за Маркузе са механизмите на властта, които довеждат човешкия дух до степента на духовна едноизмерност – *„една непосредствена идентификация на индивида с неговото общество, а чрез него и до обществото, като цяло“* (Marcuse, 1997: 28). Естествена предпоставка за отчуждение са условията на „новата действителност“ – *„Постиженията на прогреса водят до неистинско, фалшиво съзнание. Новата действителност е образецът на едноизмерното мислене и поведение, при което онези идеи, стремежи и цели, които по своето съдържание преминават отвъд установения дискурсивен и дейностен свят, биват или пропъдени, или редуцирани до езика на този свят“* (Marcuse, 1997: 30).

Използвайки понятието *свят*, Хайдегер разбира онтологична категория за явление на съществуващото, в този свят das Man е негативната структура на Dasein, а за Маркузе съветът е сблъсъкът на човека със самия него, с неговите манипулирани стремежи и цели, които водят до фалшивото съзнание и едноизмерното мислене. Сблъсъкът на човека е в личния му свят – *„борба на човека с човека и с природата“* (Marcuse, 1997: 36). Човешкото съществуване зависи от изхода от тази вътрешна борба на разума, от свободата в условията на развиващо се технически общество, което подлежи на манипулация. Така светът става неистински и отчужден.

По-добрият и обезпечен живот на хората ги прави по-малко критични и мислещи. Така се появява образецът на едноизмерното съществуване. Едноизмерната власт води до постепенно изчезване на духовните и метафизичните занимания. В новия свят индивидът е обречен на *„несвобода в смисъл на неподчинение“* (Marcuse, 1997: 55). Маркузе определя тази несвобода като *„чиста форма на робство: да съществуваши като средство, като вещь. Този начин на съществуване не се отменя, ако вещица е*

одушевена и избира своята материална и интелектуална храна, ако тя не усеща своето битие на вещь, ако тя е красива, чиста, подвижна вещь“ (Marcuse, 1997: 56). Светът на едноизмерния човек е съществуване, което води човека до овещяване, неговото бъдеще в света намира своя смисъл в задоволяването на потребностите. Това е манипулираното съществуване на едноизмерното общество. Съществуването на das Man е в делничността, публичността и средноватостта, чрез про-падането до das Man Dasein изгубва битийността си в публичността.

Системата на господство е подпомогната от автоматизацията, основаваща се на механизацията на производителните сили. Автоматизацията революционизира обществото, привързвайки индивида към машината – механизма, чрез който собственият му труд го поробва. Обществото придобива власт над човека. Езикът, речта не са творчески, а посредствени. Думата става клише: *„Думата става cliché и като клише ръководи речта или писането, по такъв начин комуникацията пречи на истинското развитие на значението“* (Marcuse, 1997: 121) – сходна на речта на das Man, чиято реч е клиширана, чийто живот е в хорската приказка. Речта на едноизмерното съществуване е в стереотипните фрази, поставящи граница в развитието. Тяхната ежедневна употреба води до закърняването на езика, образец на едноизмерност: *„Господстващите тенденции в речта, които отхвърлят тези различия, изразяват промени в начините на мислене;... функционализират, съкращават, унифицираният език е езикът на едноизмерната мисъл“* (Marcuse, 1997: 131).

В своята философия на едноизмерността, но подобно на Хайдегеровия das Man, Маркузе представя средния човек, анализирайки речта: *„Езикът на средния човек и въображаемия ответник е езикът, който човекът на улицата действително говори, той е езикът, който изразява поведението му; следователно е признакът за конкретност. Обаче той също така е белег за една неистинска конкретност“* (Marcuse, 1997: 222). Това е езикът на das Man, с който Хайдегер представя посредственото човешко съществуване, при което посредствеността води до отчуждаването от Другия и до обезличаване.

Дали човешкото съществуване във времето, погледнато през призмата на das Man и на едноизмерния човек, не е онази перспектива, която двамата философи представят, но аналогия на която можем да видим днес? И Хайдегер, и Маркузе отправят послание към съвременното човечество, което ни въвежда в размисъл за собственото битие и отчужденост. Живеем в свят, доминиран от технологиите, и това е нашето превръщане в das Man или още по-страшно – в едноизмерни хора. От нас зависи дали ще продължим да вървим към нашето духовно падение, в това днес е собственият ни екзистенциален избор.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Heidegger, M. (2005). *Being and Time.*, Sofia: Marin Drinov. [Хайдегер, М. (2005). *Битие и време*, София: Марин Дринов]
- Marcuse, H. (1997). *The one-dimensional man*; Sofia: Hristo Botev. [Маркузе, Х. (1997). *Едноизмерният човек*. София: Христо Ботев]
- Kanawrow, V. (2011). *Ways of Metaphysics – Kant and Heidegger*; Sofia. [Канавров, В. (2011). *Пътища на метафизиката – Кант и Хайдегер*. София: Изток – Запад]
- Wiolin, R. (1991). Introduction to Herbert Marcuse and Martin Heidegger: An exchange of letters. *New German Critique*. 53, pp. 19 – 27.

EXISTENTIALS OF BOUNDARY – HEIDEGGER AND MARCUSE

Abstract. Existentials of boundary are the dimensions of the human Being-in-the-world with the Others and the loss of Selfhood under the influence of the Others.

The article presents the ontological interpretation of the world in *Being and time* by Martin Heidegger through Dasein in his everyday being and one-dimensional existence in *The One-Dimensional Man* by Herbert Marcuse.

The comparative analysis examines:

- Everyday Being by Dasein which is revealed through das Man as a possible way of Being-with;
- the worldhood of the world moving through the eyes of the whole phenomenon Being-in-the-world;
- the one-dimensional man presented in the context of historical objectivity, subjected to material satisfaction partially deprived of the freedom of choice;
- the sameness, the overcrowdedness, the loss of oneself, represented by the concepts of das Man and one-dimensional man.

✉ **Aneta Tumbeva, PhD Student**

South-West University “Neofit Rilski”

66, Ivan Michailov Str.

2700 Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: anneti@abv.bg